

Философията:
от модернизъм
към постмодернизъм
2016

ПАРИТЕТЪТ:
ФИЛОСОФСКИ ОСНОВИ И ДЕБАТИ

Татяна Батулева

PARITY:
PHILOSOPHICAL FOUNDATIONS AND DEBATES

Tatyana Batuleva

***Abstract:** In the paper has been analyzed the parity as a basis for a parity democracy. Its aim is to guarantee an equal representation of the two genders in the institutions. It could be justified on the basis of the philosophical idea for equality of men and women.*

***Key words:** parity, gender equality, parity democracy*

Паритетът, чийто израз е паритетната демокрация, означава равно представителство на двата пола в институциите. Целта му е премахване или поне делегитимиране на дискриминациите. Той почива и върху факта, че бидейки половината от човечеството, жените трябва да имат равен достъп до управлението (Ирата, Лабори, Льо Доаре 2010 : 190 – 191). Едва ли някой би оспорил твърдението, че именно феминизмът е причината паритетът да стане фокус в публичния дебат. Някои поддържат, че в основата на необходимостта от паритет стои “разликата между половете”, а други равенството между мъжа и жената.

Дефиниции и анализи на паритета

В книгата си “Паритетът” (2008) Режан Сенак-Славински ситуира историята на закона за паритета в международен контекст. В първа част “Геополитика на борбата за паритет” тя разглежда проблема във връзка с равенството. Започва с документален обзор на инициативите на ООН в полза на равенството на половете (след 1950 г.) и на Европейския съюз (след 1990 г.). Втора глава “Панорама на стратегиите в света за компенсиране на по-слабото представителство на жените в политиката” анализира политиката на квотите, т.нар. „fast track” (бърз път), т.е. ефикасно средство за установяване на равно участие на двата пола в политиката в нейните три варианта: законови квоти; запазени места и партийни квоти, както и специфичното им приложение в различни страни (Белгия, Аржентина, Русия, Великобритания и др.).

Авторката държи да подчертае, че логиката на паритета е различна от тази на квотите, защото целта не е промотиране на някоя дискриминирана група: жените не са етнос, малцинство или категория. Тук Сенак-Славински стига до един многократно повдиган въпрос: дали паритетът е новаторство и крачка напред или напротив, опасно саботиране на републиканския универсализъм. Тя формулира тезата, че съвременният феминизъм трябва да даде отговор на следния въпрос: трябва ли да продължи да поддържа разбирането на паритета като „обновление на политическото”, „универсализъм на дело” и израз на сексуирания (полово определения) характер на човечеството, или е редно да признае, че паритетът е квота със свои специфични технически и нормативни особености, който, подобно на всяка квота, има за цел да се бори срещу дискриминациите и структурните неравенства (Senac-Slavinski 2008a : 45). Отговорът на Славински се движи в два регистъра: от една страна, тя ситуира паритета в руслото на квотната политика и се противопоставя на схващането, че паритетът е съвсем различен от квотите; от друга, разглежда паритета като алтернатива на квотите: остава “предан на републиканския универсализъм, но е освободен от неговата олигархо-мачистка основа” (Senac-Slavinski 2008 b: 2).

Амбивалентността на понятието според Сенак-Славински се дължи на факта, че то покрива концептуално и паритетния *принцип*,

и неговата конкретна *практическа реализация*. А това крие опасност от приплъзване и смесване: принципът изисква мисленето на различията да бъде включено в равенството, докато неговият юридически израз означава равенство в различието, т.е. равенство, съществуващо при определени условия, или условно равенство (Senac-Slavinski 2008 b: 5).

Според Жьоньовиев Фрес еднакво неприемливо е схващането и на тези, които отричат наличието на неравенство и остават слепи за реалността, и на онези, които приемат, че равенството ще се осъществи постепенно по силата на неизбежния ход на прогреса. Като нарича паритета “политическа дума за равенство”, Фрес посочва, че за разлика от равенството, което е ясен и точен концепт, паритетът прилича на “куфар, в който са натъпкали всичко, което има отношение към равенството на половете” (друг път го сравнява с “троянски кон”, пълен с възжеления и стремежи, които имат много поширок обхват и проявление). От една страна, това е добре, защото “куфарът” е претъпкан с феминистки искания и това е допринесло за обновяването на феминисткото движение през последните десетилетия и експлициране на дебатите в него. От друга, обаче, често предизвиква объркване и води до приравняване на паритет и равенство, казва тя. Това става ясно, ако сравним закона за паритета и изискването за равен достъп на професионално ниво: в единия случай може да се говори за нарушение и да се стигне до законова санкция, а в другия – нещата са само в сферата на пожеланията.

Фрес нарича паритета “дреха, одежда на равенството”, с което подчертава, че той маркира равенството външно, чрез цифри. В това е неговата сила, но и неговата слабост, защото самата дума “паритет” не насочва към конкретно съдържание. Съотнесено към паритета, равенството означава споделяне на властта. Значи паритетът може да се разглежда като “равенство плюс”, равенство в повече. Той обаче не е единствената практическа реализация на равенството.

Да, историята на паритета очевидно е свързана с много надежди, затова често му приписват конотации, които не притежава. Както правилно отбелязват Жьоньовиев Фрес и Елена Ирата, паритетът не е война между половете. Не е и враг на универсалното, защото неутралното универсално не е гарант за равенство и демок-

рация. Напротив, неутралното предизвиква заблуда, защото отразява една частична реалност, („отразява реалността толкова, колкото и един административен формуляр”, Fraisse b). Неутралното не е „реалността”.

Принцип, концепт, средство

Вътрешната полемика, свързана с паритета (дума, която според Фрес има предимството, че, е помогнала да се избягва думата „феминизъм”, която във Франция „е придобила карикатурен вид” (Fraisse c), се върти около проблема дали става въпрос за нов принцип, или за концепт, способен да усъвършенства практическата реализация на равенството. Според авторките на книгата „На власт, гражданки!” (Gaspard, Servan-Schreiber, le Gall), целта е паритетът да стане коректив на „братството” (те слагат подзаглавие на книгата си „Свобода, равенство, паритет” вместо лозунга „Свобода, равенство, братство”), с което се идентифицира мъжкият вариант на общност и да се подчертае ролята му на стимул за създаване на реално равенство.

В този контекст паритетът се възприема като практическо „средство за фабрикуване на равенство“. Практическо, подчертава Фрес, защото според нея е трудно той да бъде интерпретиран като качествено нов принцип или доказуем концепт. Причината за това е, че биологическото не може да служи за обосноваване на политическото.

„За“ и „против“ паритета.

Едно от противоречията, превърнало се в основа на вътрешни феминистки дебати, които впоследствие се пренасят и в публичното пространство, се състои в следното: ясно е, че жените не са категория като другите, а половината от човечеството; но ясно е също така, че паритетът е “заразителен” и исканията му могат да се прехвърлят и да бъдат споделени от всички, които са в неравностойно положение. Трябва ли тогава той да бъде центриран само около мъжко-женското и не е ли това условие за нови изключения?

Очевидно политическият паритет е залог за демокрация, много по-мощен от простата корекция на политическото представителство. Все пак не липсват упреци срещу неговата практическа реализация,

които може да се обобщят в няколко насоки. Част от аргументите срещу паритета са в посока на това защо само „женското различие“ да има право на приоритет; нима няма много по-оئےправдани категории, които също заслужават свое представителство, нима техните различия са по-малоценни? Като посочва, че един безработен има по-малко шансове за депутат, отколкото една жена, Роз-Мари Лаграв подчертава, че изключеността може да се дължи не само на пола, но и на факта, че има категории, които са по-изключени от демокрацията в сравнение с други. Затова тезата ѝ е, че “борбата за политическо равенство не трябва да се води (...) в името на жените, а в името на всички онези, които при демокрацията не получават равностойно признание (Lagrave, 2000 : 8).

Критиците на паритета приемат, че превръщането на женското “различие” в абсолютен нанася ущърб на принципа на солидарността между жертвите на дискриминация. Игнорира се фактът, че съществуват различни типове изключвания и че “не всички са дискриминирани по един и същи начин”, защото често жени дискриминират други жени. Така феминизмът осигурявал защита само на западните жени, а оставал глух за постколониалното институционално потисничество.

Освен заради разбирането, че саботирал принципа на солидарност между жертвите на дискриминация, паритетът предизвиква резерви и заради факта, че „представлява[л] заплаха за егалитаристките искания на хомосексуалист(к)ите“ (Pisier, 2000 : 156 – 157). Такава е позицията на Елизабет Бадантер и Евелин Пизие. Феминистките, които поддържали паритета в името на запазването на различieto, всъщност работели в полза на налагане на хетеросексуалността и с това априори делегитимирали исканията на хомосексуалистите. Някои дори стигат по-далече, като говорят за интрикация на патриархалната и хетеросексуалната доминация, за „хетеропатриархално потисничество“.

Част от аргументите срещу паритета са в посока на това, че той въвежда „анатомична“ дихотомия в сърцето на универсализма и налага определена есенциалистка визия. Пледира се, че паритетът почива върху опростена, схематизирана визия за обществото и пренебрегва реалната картина на социалното и включените в него групи (Maille, 2015). Според Collectif des féministes indigènes (CFI) разде-

лянето на правата на жените от тези на други дискриминирани общности предварително делегитимира всяко аналогично искане, отправено от страна на друга група; приспособявайки стратегията си към нормата за половото разделение, феминистката кампания за паритета е изгубила нещо, което би могло да стане безспорен принос на феминизма в политическата теория, а именно да извади на светло механизмите на йерархията и авторитарните подходи, които утвърждават нормата и пречат на правото на самоопределение (*Collectif des féministes indigènes* (CFI)).

Теоретичките на паритета се позовават на факта, че половината човечество е изключено от системата на представителната демокрация и поставят запазването на различието в центъра на своята мотивация. На тези, които приемат, че паритетът дискриминира другите общности, които също имат нужда от представителство, те отговарят, че дебатите за неравенствата, дискриминацията и изключванията се ситуират в социалното пространство, докато равенството е релевантно на политическото пространство. Изместването на целта на дебата от проблема за политическото равенство между двата пола към въпроса за дискриминацията (както към жените, така и към други социални категории) води до напускане терена на политическото в полза на социалното. А те са различни.

Дебатите за паритета изваждат наяве разцеплението във феминистките движения, най-общо групирани около тезата за феминизма, разбиран като “класова борба”, от една страна, и есенциалисткия феминизъм, от друга.

Философски основания и проекции

Цялостна оценка на паритета, на неговата история и динамика прави Джоан Скот в книгата си “Паритет! Универсалното и половото различие” (2005). През призмата на вътрешните дебати, свързани с паритета, авторката проследява етапите от появата на искането за паритет през 1990 година до юридическото му легитимиране във Франция чрез два закона (1999 и 2000 г.). Още преди това, в друго свое произведение, “Парадоксалното гражданство. Френските феминистки и правата на човека”, Джоан Скот се спира на трудностите при завоюването на паритета, защото “няма законодателство, спо-

собно изведнъж да трансформира ситуация, в която полът, джандърът и властта да са останали толкова задълго смесени” (Scott 1998 : 243). Тезата на Скот е, че паритетът във вида, в който е формулиран в “На власт, гражданки!” – един основополагащ за раждането на паритета текст – не е просто стратегия за включване и искане за равно представителство на двата пола в политическите органи. Паритетът не е само процент, а “*философско новаторство в историята на политическото включване на жените*”. В първа глава на книгата си Скот показва как суфражетките се сблъскват с противоречията на една система, която се представя като универсалистка, но която ги изключва като жени; как се срещат с “дилемата на различието”: те или трябва да настояват за право на глас, като се позовават на модела на абстрактния гражданин, т.е. да приемат една исторически конституирала се “мъжка фигура”; или трябва да настояват за включване в името на своята различност и по този начин още веднъж да потвърдят основанията за своето изключване. Според Скот именно дискурсът върху паритета позволява “да се сложи край на тази дилема”. Тя пише: “Чрез паритета абстрактният индивид е дефиниран по нов начин, и то така, че да включва и жените”. Паритарист(к)ите успяват да избегнат “дилемата на различието”, като се разграничават от традиционната универсалистка концепция, която остава сляпа за половата принадлежност като политическа категория, от една страна, и като изграждат една “партиципационна” визия, която се състои в това жените да бъдат представлявани в качеството си на жени (Scott 2005 : 167). Така, докато Жьоньовиев Фрес твърди, че паритетът е “верен в практиката, но греша в теорията” (Fraisie c), Скот приема, че паритетът представлява новаторство не само в борбите за политическото включване на жените, но и в полето на теоретичните анализи.

“Схващането за разделение между мъжете и жените за мен е философски необосновано, но е истинско на практика, т.е. ефикасно, казва Ж. Фрес (Fraisie 1996). По-късно през 2007 г. тя отново ще заключи, че паритетът е “верен в практиката, грешен в теорията”, като с тази инверсия на Кантовата формула иска да посочи концептуалната трудност за дефиниране на това понятие, както и практическите ползи, свързани с него. И още: “Изглеждаше невъзможно да се обоснове философски паритетът [...]” (Fraisie a).

“Философското обосноваване” на паритета обаче става напълно “възможно”, ако към него се подходи от позициите на онази философия, в която спецификата на женския опит се възприема като ценност, обогатяваща човешкия род, която е не по-малко значима от равенството. Раждането на паритета черпи теоретично вдъхновение от феминистката философия и в частност от нейния диференциалистски и постмодерен вариант.

Тук е мястото да припомним лансираните още през 1974 г. тези на една от водещите теоретички на диференциалисткия феминизъм, Люс Иригаре: за метафизическия модел на универсалност, който заличава живота в неговата мъжко-женска определеност; за равнопоставеността на мъжкото и женското; за съхраняването на вътрешния опит и другостта като път към изграждане на нов тип “релационна идентичност”. Според феминистката авторка признаването на равенството на половете не е достатъчно за преодоляване на йерархията, необходимо е да се приеме, че съществуват два различни субекта - мъжки и женски. Те имат свои светове, свои собствени граници, своя сила и слабост. Подходът на Иригаре има за цел да се избегне възможността универсалният субект да се завърне под маската на множествеността. Деконструирането на йерархията на ценностите, в която универсалното, абсолютното, трансцендентното доминират над единичното, релативното и иманентното обаче не бива да доведе до преобръщане на опозициите и превръщането на негативния, подчинения термин в ново трансцендентално означаващо.

Иригаре насочва вниманието си към релацията като опозиция на йерархията. Умението да се говори на другия, да се изслушва другият, да се говори “със” субекти, а не “на” обекти е част от култивирането на истинска релация: тази между два различни субекта. Това налага необходимостта от промени в традиционната западна култура, в рамките на която един субект се представя за неутрален и универсален, докато в същото време е мъжки. Тезата за двусубектната култура като отворена структура, в която аз/ът се разтваря в другия/ата, но запазва и обратния път към себе си, според нас е един от големите приноси на феминистката теория.

“Философски основания на паритета” откриваме и в теорията на Силвиан Агасински. Тя прави опит за теоретично осмисляне на

различието, като обаче се разграничава както от андроцентричния феминизъм, така и от диференциализма. 23). Философската трудност да се определи другостта според нея е предизвикана от факта, че едно различие никога не фигурира само в единия от двамата, а “обозначава нещото между двамата”. От тук и невъзможността да се придаде окончателен статут на половото различие. Самото различие обаче е универсално (Агасински, 2001 : 20).

Тезата на Агасински е свързана с вдъхновените от деконструкцията виждания за универсалното, насочени срещу абстрактния универсализъм. В тях присъщата на модерността концепция, изградена върху изключването и асимилирането, отстъпва място на “универсалното със знак плюс”, чиято основа е прибавянето и интегрирането. Агасински организира тезата си около понятия като “различие без йерархия”, “логика на смесеността”. Според нея разбирането за универсалното е осакатено, то е резултат от една “наложена мъжка универсалност” и представя такава дефиниция за човека, която е лишена от всякаква особена определеност. Агасински отстоява тезата, че логически универсалното не е това, че си мъж или жена, а факта, че си полов. Абстрактната универсалност изгражда представата за един полово неопределен субект, защото в човешки план това винаги води до заличаване на женското и женския опит.

Интерпретацията на Агасински има за цел да се достигне до такова мислене на универсалното, което отчита “смесения характер на човечеството и не го лишава от вътрешна изменяемост”, така че играта на различията остава жива и не се подменя от друг тип “политическо” отношение.

Така в опита си да преодолее крайностите на диференциализма и андроцентризма, Агасински обосновава една постфеминистка идея за общество на смесеността, в което играта на мъжкото и женското е запазена. Идея, която, както видяхме, е атакувана от две страни: от една страна, тя е оспорвана като имплицитно налагаща хетеросексуалната норма; а от друга, е обвинявана в партикуларизъм, застрашаващ универсализма и равенството. Нещо, което не я прави малко продуктивна както в практически, така и теоретичен план.

Ако теориите на Иригаре и Агасински бяха споменати заради това, че според нас до голяма степен предоставят теоретични мотиви

вазии на паритета, тази на Айрис Марион Йънг ни привлече с факта, че по парадоксален начин съчетава както аргументи, които биха действали в полза на паритета, така и конфликтните ядра, които стават основа на упреците срещу него. Йънг поставя в центъра на своите теоретични анализи различието и политиките, гарантиращи отстояването му. Феминистката авторка прави разграничение между политиката на културните различия (ПКР) и политиката на позиционните различия (ППР) – два според нея ценни и съвместими в политически контекст подхода. За ПКР е типичен нормализиращият дискурс на толерантността и “ние” позицията (т.е. тази на мнозинството). Целта на Йънг не е да отхвърли политиката на културните различия, а да покаже, че тя се ограничава до въпросите на правосъдието, свободата и автономията, но не засяга равните възможности за развитие на способностите и благосъстоянието. Освен това тази политика се адаптира напълно към либералната парадигма, която изисква прилагане на едни и същи принципи, независимо от социалната позиция на хората. Всъщност обаче този сляп за различията идеал (*difference-blind ideal*) не е решение, а част от проблема. Равенството не е резултат от еднакво третиране, защото така само се затвърждава неравностойното положение на членовете на исторически изключените групи.

Йънг поставя акцента върху политиката на позиционните различия, чрез която се атакуват структурните неравенства. Тя показва различния подход, който двата типа политики задействат. ПКР имплицитно поставя джандърната справедливост в нормите на равно третиране. Напротив, феминистката политика като част от политиката на позиционните различия отчита факта, че в този случай равенството изисква да се вземат под внимание процесите, които по различен начин позиционират мъжете и жените и правят жените по-уязвими за доминация, експлоатация и изключване. При ПКР предложените решения са в рамките на либералния модел, който прекалено много се фокусира върху държавата, а не вижда релациите в гражданското общество – нито като генериращи несправедливост, нито като източник на възможни решения. Либералният модел приема простия модел на общество, съставено от публична и частна сфера. При него основното е какво държавата ще позволи, подкрепи или забрани (Young 2000: 234). Може би тук възниква въпросът: защо Йънг смесва

различни категории, включвайки под един знаменател жените, чернокожите, хомосексуалистите, латиносите, работническата класа и др. Защо не приема обединяващия принцип на нивото на цялото общество, а го лансира, когато става въпрос за общности и групи? Нали вътре в тях също има различия и центробежни сили? И самата идентичност все повече става въпрос за избор? Как да се подходи, когато индивидът се идентифицира с едни характеристики на общността, към която принадлежи, но се разграничава от други?

Паритетът: от утопията към закона

Рожба на солидарните усилия на всички феминистки направления, паритетът и свързаните с него дебати се формират като своеобразен сборен пункт, обединяващ огромното разнообразие от едновременно съществуващи, но разнопосочни течения. Те обаче го мотивират по различен начин, като се опират на два типа аргументи: веднъж мотивите са свързани с борбата срещу политическото изключване на жените, друг път черпят вдъхновение от универсалната, изначално присъща на човечеството дихотомия; веднъж се позовават на необходимостта от равенство и равен достъп до парламентарните институции, друг път превръщат другостта в ценност, за чието съхраняване си струва да се борим.

Паритетът е венец на вековните борби на жените за равни права и справедливост. “Един пол, който е усвоил всички интелектуални способности, който желае да се радва на Революцията и изисква своите права на равенство”, пише Олемп дьо Гуж в Преамбюла на подготовената от нея Декларация за правата на жената и гражданката, като подчертава, че “половете са смесени, за да си сътрудничат в едно хармонично цяло” (Дьо Гуж 2000: 86 – 7; по-подробно за О. дьо Гуж, за значението – колкото историческо, толкова и актуално – на нейната “Декларация” и свързаните с нея интерпретации вж.: Раупова 2015).

Плод на спорове и теоретични взаимодействия, паритетът е фокус, в който си дават среща концептуалните фундаменти на три поколения феминистки – равенство, различие и смесеност. “Одежда на равенството”, цел, средство и принцип, той е свидетелство за сложните и многопосочни оптики на съвременната феминистка мисъл. Споделяме мнението на Джоан Скот за ролята му на “философско

новаторство в политическото включване на жените” и се разграничаваме от тезата на Фрес за трудно уловимите му философски основания. Напротив, такива основания виждаме в прозренията на редица феминистки авторки. Споменали сме тези от тях, чиито теории според нас предоставят изобилие от философски аргументи в полза на паритета. За Иригаре: двусубектната култура, превръщането на различието в основа на една етика на междудвамието, релационната идентичност, в която субектът се разтваря в другия/ата, но успява да запази и пътя към себе си. За Агасински: двойната кастрация, смесеното човечество, “плюсовата” универсалност, която запазва живота в неговата “мъжко-женска” определеност.

Тази визия за универсалност, съхраняваща другостта, която стои в основата на паритета, създава парадоксална ситуация. От една страна, тя става повод за вътрешни феминистки дебати: не налага ли двойният мъжко-женски субект имплицитно хетеросексуалната норма и нови изключения. От друга страна, обаче, пренесена в публичното пространство, тезата за двойно определеното човечество е свидетелство за солидарност, защото показва, че въпросът за необходимостта от нов универсализъм, в който и другата половина от човечеството да припознае себе си, не подлежи на дебат. Спорът за двойния или множествен политически субект все пак не поставя под съмнение залеза на универсалния субект. Особено креативна е критиката на универсализма, наложен по пътя на изключването, изтласкването и негатирането. Значи един от философските приноси на феминизма в борбата за установяване на паритета е осмислянето по нов начин идеята за универсалното. То става конкретно, от една страна, и вътрешно диференцирано, от друга. Неговата диференцираност е факт, независимо дали става въпрос за представителство, базирано на визията за двусубектно човечество, или за такова, готово да приюти огромното многообразие от общности и групи. Тази конкретност и диференцираност като своеобразна “деконструкция на универсалното” логически отвежда до въпроса какво бъдеще се очертава пред паритета: дали ще остане в рамките на двойната определеност, или ще се отвори за тези, все по-многобройни и настояващи за представителство групи, превръщайки се в път за борба с всички неравенства. Да, Скот упреква Агасински и настоява за отваряне, но може би

трябва да се запитаме не крие ли това опасност “пълният с красиви надежди куфар” (Фрес) да се превърне в кутията на Пандора; да си спомним хитростите на универсалния субект, винаги готов да се завърне под маската на множествеността; да се замислим не е ли това регресия към режима на квотите и по тази причина предателство към смисъла на паритета. Смесването на два дискурса, два типа аргументации и цели води да взаимното им обезсилване, лишава ги от специфика и острота, принуждава ги да приемат нерелевантни на съответния дискурс съдържания, проблеми и решения.

Очевидно е, че в своите бъдещи развития паритетът – тази “утопия, която призовава закона, за да успее да се реализира” (Ж. Фрес), и занапред ще се нуждае от и ще свидетелства за своите колкото трудно уловими, толкова и неоспорими философски основания.

ЛИТЕРАТУРА (REFERENCES)

Fraisse, Geneviève. 2001. *La Controverse des sexes* Paris: PUF.

Fraisse, Geneviève. Un mot bon a tout faire: www.repid.com/La-parite-un-mot-bon-a...la-republique-desidees (a)

Fraisse, Geneviève. La parité est un habit de l'égalité : www.repid.com.la-republique-desidees(b)

Fraisse, Geneviève. La parité en question: www.repid.com.la-republique-desidees (c)

<https://docs.school/sciences-politiques-economiques-administratives/sciences-politiques/fiche-de-hlecture/pouvoir-citoyennes>. *liberte-egalite-parite-francoise-gaspard* & Françoise Gaspard, Claude Servan Schreiber et Anne Le Gall, *Au pouvoir; citoyennes! Liberté, Égalité, Parité*, Paris, Seuil, 1992 *Au pouvoir; citoyennes!...*

Fraisse, Geneviève. 2001. *La Controverse des sexes* Paris: PUF.

Young, Iris Marion 2000. *Inclusion and Democracy*. PUP

Scott, Joan 2005. *Parité ! L'universel et la différence des sexes*, Albin Michel.

Scott, Joan 1998, *La citoyenne paradoxale. Les féministes françaises et les droits de l'homme*, Paris, Albin Michel.

<http://www.laviedesidees.fr/L-egalite-au-risque-de-la.html>.

Senac-Slavinski, Rejane. 2008. *La Parité*, Paris : PUF.

Senac-Slavinski, Rejane. 2008. Parité-quotas: la qualite de l'ambivalence: laviedesidees.

Sgier, Lea. 2008. L'egalite au risque de la difference sexuelle, *laviedesidees* 27.8.2008.

Iacub, Marcela 2002, *Le crime eitait presque sexuel et autres essais de casuistique juridique*, Paris, EPEL.

Young, I. M. 1990. Justice and the Politics of Difference, Princeton: Princeton University Press.

Feminist Interventions in Political Representation in the United States and Canada: Training Programs and Legal Quotas – *European journal of American studies*, Vol 10, no 12015.

Lagrave, R.-M. 2000. « Parentalitei et filiation face aux discriminations. L'eigalitei entre les sexes et les sexualiteis au principe d'une nouvelle approche de la famille », table ronde avec Ei. Fassin et M. Iacub, *Mouvements*, no 8, « Le meccano familial », mars-avril.

Pisier, Evelyne « Sexe et sexualiteis : bonnes et mauvaises diffeirences », *Les Temps Modernes*, no 609, 2000, p. 156 et 157.

Mailleì 2002, *Cherchez la femme. Trente ans de débats constitutionnels au Québec*, Montréal, Remue-ménage.

(Les Panthères roses. Gouines, trans et pédés à l'offensive [www.panthe resroses.org](http://www.panthe-resroses.org)).

H. Rouch. Les Corps. Ies objets encombrants: Contribution a la Critique feministe des sciences, 201.

Entrtien avec Eleni Varikas. Genre, sexualite et societe – *Revue.org* – <http://gss.revue.org/2384>).

Люс Иригаре. Този пол, който не е един, СОНМ, 2002 (Lius Irigare, Tozi pol ne e edin, SONM)

Luce Irigaray. Mythes religieux et civils – In: Je, tu, nous, Ed. Graset, 1990.

Luce Irigaray. Thinking the Difference, Grasset, 2008.

Luce Irigaray. L' Oubli des généalogies féminines – In: Je, tu, nous, Ed. Graset, 1990.

Luce Irigaray. Ethique de la différence sexuelle, Minuit, 1984.

Françoise Gaspard, Claude Servan Schreiber et Anne Le Gall, *Au pouvoir, citoyennes! Liberté, Égalité, Parité*, Paris, Seuil, 1992.

Дьо Гуж, Олемп 2000. Декларация на правата на жената и гражданката – В: Озуф, Мона, Френското своеобразие. Думата на жените, ЕОН 2000, 86 – 90. (Dio Guj Olem, Deklaracija na pravata na jenata I grajdankata)

Raynova, Yvanka 2015. Human Rights, Women's Rights, Gender Mainstreaming and Diversity. The Language Questions – In: Community, Praxis and Values in a Postmataphysical Age (Studies on Exclusion and Social Integration

in *Feminist Theory and Contemporary Philosophy* (Ed. By Y. Raynova), Axia Academic Publishers, Vienna, 38 – 90.

«La parité est un habit de l'égalité», *Le Monde*, 22 avril 1999.

Bereni Laure, «La parité, nouveau paradoxe des luttes féministes?», *Homme et la société* 4/2005 (№ 158), p. 219 – 227

URL: www.cairn.info/revue-l-homme-et-la-societe-2005-4-page-219.htm.

DOI: [10.3917/lhs.158.0219](https://doi.org/10.3917/lhs.158.0219).

Batuleva, T. *Rethinking Identity and Otherness: Luce Irigaray's Shared World – In: Community, Praxis and Values in a Postmataphysical Age (Studies on Exclusion and Social Integration in Feminist Theory and Contemporary Philosophy* (Ed. By Y. Raynova), Axia Academic Publishers, Vienna, 2015, ISBN 978-3-903068-15-5, p. 140 – 158.

VARIKAS, Eleni, 1995 *Une représentation en tant que femme? Réflexions critiques sur la demande de la parité des sexes*, *Nouvelles Questions féministes*, XVI, 2: 81 – 127.

Lipovetsky 1991. *La troisième femme*. Gallimard

Young Iris Marion. *Inclusion and Democracy*, Oxford University Press 2000.